

Vestmannen

Nr. 2

Bergen, 20. februar 1992

8. årgang

Antinorsk bakstrev i Språkrådet

Men skriveformi so vart tillati

Rådsmøtet i Norsk Språkråd er nett slutt når me skriv dette, og nokor melding er ikkje komi frå Rådet enno. Men etter det fortel til Vestmannen, vart det ikkje mykje av framleggi frå Ivar Aasen-umbandet og Norsk Målungsdom som slapp gjennom i Rådet. Det snaudraka vesle uppmykjingsframlegget frå Fagnemndi hev vorte endå meir snaudraka av Rådet; mest ingenting er att.

Reint utan ljøsglimt er likevel ikkje dei nynorske skulemålsvedtaki. Ordet so er endeleg etter tilrådt lovleg i skulen - men det vart ikkje jamstelt slik fleirtalet i Fagnemndi vilde. Skriveformene skard, svord, urd vart derimot jamstelte (med skar, svor, ur). Tunn, turr, turka vart klammerformer som dei hev vore, men Fagnemndi hadde i sitt framlegg tilrådt jamstelling - attåt tynn, tørr, tørka.

Kontorsjef Skadberg minner um at vedtaki frå Norsk språkråd skal godkjennast av Kulturdepartementet.

Andre vedtak i Norsk språkråd skal Vestmannen etter kvart koma attende til,

i den mun dei måtte ha nemnande bod til lesarane våre. Me minner um at Norsk språkråd er gode 20 år no, og det første Rådet gjorde i 1972 var å lempa seg etter antinorsk pågang. Det kjem soleis ikkje uventa at Språkrådet i 1992 heidrar riksmåltsmannen Lars Roar Langslet

med ein sakbokpris for ei riksmålsbok. Rådet godkjenner skuleformer som *ben*, *gren*, *sten* i bokmål.

* * *

Aslaug Vaa

Aslaug Vaa (1889-1965) tok til å skriva bøker heller sein. Ho var ei tid lærar og journalist, og heldt ein bok til i Berlin og Paris, der ho granska boksoga, kunstsoga og teatervitskap. Fyrste diktsamlingi frå henne heitte «Nord i leite» som kom i 1934; då var ho 45 år. Sidan vart det både diktsamlingar og skodespel. Diki hennar er merkte av uvanleg friske sanseupplevingar, er det sagt um henne. Stundom gjev ho bilet frå heimbygdi med folkeviseklang og dåm av mjukt telemål. I dei siste bøkene smeltar stemming og refleksjon saman på ein fullkommen måte, heiter det ein stad (Johs. A. Dale). Dei Vaa-dikti folk oftast hører, er vel «Duva og dropen» og «So rodde dei fjordan». Diktet «At -» som me prentar her, er siste diktet i samlingi «Bustader» frå 1963.

At -

*At ein fekk drukne i den store bylgja
at ein fekk tagne i den store stilla
At ein fekk kjenne sin menneskjelagnad
vera i eitt med den lengste lengsel*

*Lat då det djupaste elende få sannast
idet at alt er
og er vilkår
at det lægste og det høgste
er i det eine
og i mennesket til å finne for seg
og for sitt mål
at det i utsynet ikkje forvillast av skodde
der det fær sjå og kjennast ved
dei siste ting -*

Tankekorn

Det er leidt vera ung
og ør;
det er verre vera
gamal og galen.

Norsk ordtøkje
etter Ivar Aasen

Litt um ordet ei to

I Vestmannen nr. 1 i år, um stadnamn, er nemnt ordet *ei to* (eller *ei ton*, står det), (grasvaksi hylla), som me finn t.d. i *Bukketone, Kyrkjetone*. - Det siste stadnamnet er forvitneleg i fyrste lekken. Det hev visseleg ingenting med *ei kyrkja* å gjera, men er *ei berghylla* som *kyrkjer*, klemmer saman (sml. *kyrkja* i halsen).

Men *ei ton* kan eg ikkje tenkja meg finst, her på Vestlandet i minsto. Me skal leggja merke til at når *n* kjem inn i b. form, er det etter vokal eller diftong. Hev det vore med ein stungen *d* i norrønt, fær me ikkje *n* i b. form.

I Suldal hev me t.d. *ei kro - krono*, men *ei flo(d) - flo(d)o*; *ei tå - tåno*, men *ei sål(d) - sål(d)o*; *ei bru - bruno*, men *ei bu(d) - bu(d)o*; *ei øy - øyno*, men *ei hei(d) - hei(d)o*.

Her kjem då *ei to* inn, bøygt som *tå* med lint *ljodbrigde*: *to-toi-tør-tørne*. På Nordhordlands-mål: *to-tone-tør-tødna*. I Hjelmeland hev me stadnamnet *Høge Tødne*, um grashyllor høgt uppe i fjellet.

Sigurd Sandvik

Nytt frå VMU

Vestlandske Målungsdom (VMU) heldt årsmøte på Voss 1.-2. februar. Laget veks, og distriktsstjorni organiserar no målungdomslag på 31 stader på Vestlandet. So stort har ikkje laget vore sidan sist på 1970-talet. «Pengehaldet er det einaste som bremsar arbeidet vårt», segjer den nyvalde formannen Thomas A. Hasseløy. Han fortel at elevar på v.g.skular framleis er viktigaste målgruppa, men VMU vil òg styrkja studentmållagi.

På arbeidsplanen stend studie-arbeidet sterkt, med m.a. kurs i norsk, lagsarbeid og målreisingsideologi. VMU vil halda fram med skulevitjingar. «Målfjerdi til v.g.skular er kannhenda eit av viktigaste tiltaki», heiter det i årsmeldingi.

Den nye *stjorni* ser slik ut:

Thomas A. Hasseløy (Osterøy), leidar, arbeidsutvalet; Sveinung Helgheim (Bjørgvin), kassastyrar, arbeidsutvalet; Margrete Trovåg (Volda); Hilde H. Hauglid (Stord); Kyrre Lindanger (Haugesund).

Varamenn:

Bodil Haug (Bjørgvin), arbeidsutvalet; Matti Wiik (Stord); Kjell Frode Lie (Haugesund); Marit Brekke (Volda); Inger Helen Midtgård (Lindås).

Tor Koppang

- meldar -

Planlagt ordskiftemøte i februar

Sammøte Vestmannalaget, V.M. og målungdomen
Bård Eskeland innleider um målrøkt på 90-talet

Stjorni i Vestmannalaget med Leidulv Hundvin i brodden legg fram ein ageleg møteplan for vårhalvåret 1992. Fyrste møtet i januar var knytt til diktaren Aasmund Olavsson Vinje, og Hundvin sjølv tala for ein rimeleg stor møtelyd. Møtelista for resten av vårhalvåret prentar me annan stad i dette bladet. Som vanleg er det handskrivne bladet «Tuftekallen» fast innslag på møti; møtetid er klokka 19, og dei fleste møti vert på Bryggens Musem.

Serleg vil nok mange merka seg møtet torsdag 27. februar i småsalen på Gimle. Det vert eit sammøte millom Vestmannalaget, Vestlandske Mållag og målungdomen. Bård Eskeland hev lova å innleida um målstoda og norsk måldyrking på 1990-talet. Der vert andre innlegg, og vonleg friskt ordskifte.

Frå den drivande møteverksemdi elles komande vår tek me med at Ivar Kleiva den 19. mars talar um åri sine i Gryllefjord

i Troms. I april vil konservator Jon Ragnar Myking greida ut um «Strilekrigen», bondereisingi i 1765 som i den lange samanhengen vart ein bondesiger. I mai vert det islandsk kulturveka i Bergen, og Vestmannalaget emnar på eit sammøte med islandingar. Konsul Arne Holm arbeider med upplegget for dette, og nøgnare program er ikkje fastlagt i «skrivande stund».

Godt i vente på Bokreidingslaget

Kunstutgåva av Seippel-bibeltekster. Segner frå Sogn av Olav Sande.
Sigurd Sandvik-bok og fleire dikt-manuskript

Jon Askeland, styreformann i Norsk Bokreidingslag, fortel at 1992 ser ut til å vera eit lovnadsrikt år for Bokreidingslaget. Alt i januar er mangt klårt på boklista. Det er planar um ei utgåva med tekster frå Seippel-bibelen, kunstnarleg illustrera av Bodil Cappelen. Dette skulde kunna vera ei makelaus kunstutgåva av norsk bibeltekst. Tekstuvalet vert frå Det gamle testamentet, og Seippel-bibelen er, som lesarane kanskje veit, den fyrste heilslege norske bibelutgåva. Bibelnemndi åt Studentmållaget i Oslo gav ut denne Bibelen i 1921, framimot 400 år etter at andre nordiske grannefolk fekk Bibelen på sitt mål.

Olav Sande (1850-1927) er ein kjend skulemann, tonesetjar, folketonesamlar, forfattar og folkeminnesamlar frå Sogn. Han gav m.a. ut segnsamlingar frå

Sogn, i 1887 og 1892. No kann Jon Askeland gleda oss med at Sogne-segnene til Olav Sande skal koma på Norsk Bokreidingslag. Det er 100 år sidan dei kom ut sist.

Boki um Litl-Ola av Sigurd Sandvik kjem vonleg i år. Det er ei sjølvbiografisk farga bok um ein seksåring, som mange hev venta på. Boki var i kjømdi i i fjer, men då kravde verket til Sandvik um Suldals-målet tidi og kreftene

Jon Askeland upplyser at Norsk Bokreidingslag hev fleire andre manuskript til umdøming, m.a. diktmanuskript. Kor mange bøker som kjem ut i år attåt dei nemnde, er det litt for tidleg å segja noko visst um. Men alt tyder på at bokhausten 1992 frå Norsk Bokreidingslag vert rik og mangslungen.

Bladpengane 1992

Med dette bladet sender me eit postgirokort. Det er ei påminning til dei som ikkje brukar postgirokortet me sende ut fyre årsskiftet. Bladpengane er 150 kronor for vanlege tingarar, 100 kronor for elevar og studentar. Gløym ikkje årspengane til bladet som alltid hev brukar klassisk nynorsk redaksjonsmål.

Vestmannen

Vestmannen kjem med 10 nummer i året
Bladpengar kr. 150,- for året
Studentpris kr. 100,-

Kan tingast på poststader og beint
frå forretningsføraren eller bladstyraren

Postgiro: 0802 4 25 63 92
Bankgiro: 8401.21.43027

Utgjevar:
Vestmannalaget,
5000 Bergen
Telefon (05) 317929/313116

Bladstyrar:
Jostein Krokvik
6143 Fiskåbygd
Telefon (070) 21 429

Forretningsførar:
Helge Liland
Midgeilen 16
5067 Store Milde
Telefon (05) 99 15 25

Prenta hjå:
Nytrykk
6143 Fiskåbygd
Telefon (070) 21 307

Gåvelista for Vestmannen

Olav Aarflot, Volda, 50. Jorunn Hidle, Nord-Hidle, 100. Knut K. Homme, Valle, 50. Leidolv Hundvin, Fyllingsdalen, 50. Arne Ivar Kjerland, Sætre, 60. Bj. Nordanger, Eikangervåg, 50. Oskar Sønderland, Volda, 100. Jørgen Tveiten, Hosanger, 100. **I alt kr. 560,-.**

Hjarteleg takk til gjevarane.

VESTMANNEN

Helge Liland
Bankgiro: 8401.21.43027

Postgiro: 0802 4 25 63 92

Landsmøte i NMU

Landsmøte 1992 for Norsk Målungsdom vert i Bjørgvin 13. - 15. mars i Kong Oscarsgata 15 i Fensal. Utsendingane yvernattar i Bergen Katedralskule. På landsmøtefesten diskar dei upp med smalahovud. Festtalar vert Sigurd Sandvik. Leidar for NMU i 1991 hev vore

Kari L. Bjørnsvik.

VESTMANNALAGET

Stjorni hev sett opp denne mølteplanen for resten av vårhalvåret 1992:

Torsdag 27. februar kl 19, møtestad småsalen i Gimle. Sammøte med Vestlandske Mållag og Norsk Målungsdom. Bård Eskeland held fyredrag um norsk måldyrking i 1990-åri. Andre innlegg og ordskifte.

Torsdag 19. mars kl. 19, møtestad Bryggens Museum. Årsmøte. Forfattaren Ivar Kleiva talar um åri sine i Gryllefjord, Troms.

Torsdag 23. april kl. 19, møtestad Bryggens Museum. Konservator Jon Ragnar Myking talar um «Strilekrigen».

Torsdag 21. mai kl. 19. Islandsk kulturvika i Bergen. Sammøte med islandingar. Konsul Arne Holm arbeider med saki, og nærmare kunngjering vert gjevi på eit lagsmøte. Elles syner me til lysing i BT laurdagen fyreåt, og i Vestmannen.

Bladet «Tuftekallen» kjem på alle møti. Møti vert utlyste i Vestmannen og Bergens Tidende (laurdagen fyreåt).

«Skriv Norsk» etterspurd

Ingar Arnøy hev vitja ei mengd skular på Vestlandet siste året. Han fortel at mange elevar hev smak for «Skriv norsk», rettleidingsboki i god norsk målbruk som kom frå Norsk Måldyrkingslag i 1987. På ein skule gjekk det ut 60-70 bøker same kvelden.

Språkrådsvedtak

Språkrådsvedtaki i januar var lærerike og avslørande: heiderspris for riksmaalsverk til rett nok skrivesterke riksmaalsmann Lars Roar Langslet, og skulemaalsformer som *ben, gren, sten* i bokmål; bægje for tradijonell norsk i nynorsk. Atter tolkar dei two seksjonane i Rådet mandatet sitt plent ulikt. Eller rettare, både avskipar det sermerkt norske.

I 1991 fekk Språkrådet utførlege og saksterke framlegg um rettskrivingsuppmykjingar i tradisjonell norsk leid for nynorsk skulemål - frå Ivar Aasen-sambandet og Norsk Målungsdom. I Fagnemndi vart berre nokre sers få vølingsbrigde tilrådde: jamstelt skrivemåte *so, tunn, turr, turka, skard, svord, urd*.

På Rådsmøtet fekk *so* klammerstatus, *skard, svord, urd* vart jamstelte, medan *tunn, turr, turka* vart verande klammerformer som dei hev vore.

Positivt i det ynkelege utfallet er frå vår synsstad at skriftformi *so* atter er lovleg i skulen (men ikkje i lærebøker) etter meir enn 50 års bannlysing, og at pili peikar i tradisjonell norsk leid.

Sumt som hev hendt i Språkrådet i det farne året, freistar til ettertankar. Då målungdomen atter vilde opna for skrift-j i verbalsubstantiv med *j* i gjerningsordet (som *tenkja-tenkjing*), vart dettare avvist i Fagnemndi med grunnar som knapt er serleg saktunge. Talande er at sume på det halde no segjer seg vilja vera *måltradicjonane*, når dei i røyndi meiner det motsette. Dei vil ikkje vera dei sereigne norskrøtte etymologiske skrift-

tradisjonane, men tvert um støypa fast systembrot som i si tid vart statsinntvinga av umsyn til ei programfesta målblanding. På hi sida hev det i nynorskgreini i Fagnemndi vore ein viss vilje til å sleppa inn att tradisjonelle former i skulemalet; ja, halve Fagnemndi vilde gå munaleg lengre enn fagnemndtilrådingi. Men jamvel fagnemndtilrådingi vart for sterkt for det nynorske rådsfleirtalet.

Tilhøvi i nynorskgreini i Språkrådet speglar av nokolunde stoda millom nynorskfolk. Men med det skiljet at målfolk som vil fremja klassisk nynorsk er underrepresenterte i Norsk språkråd, slik dei hev vore underrepresenterte sidan Språkrådet vart til. Vegvill trivling er framleis eit kjennemerke på store luter av målfolket, jamfør til dømes målsignalis som Noregs Mållag gjev med sume prisutteligar, som avdekkjer ein skrikande motsetnad til dei medvitne tenkjemåtane bak heidersgåva frå Språkrådet.

Efter kvart kjem det vonleg nye og yngre målfolk med norsk målvilje i offentleg stell. Slikt tek tid. Men folk skifter syn. Når skilnaden millom luftleg ynskjedraum og jordnær røynd vert sterkt nok, vaknar mange. Dømi i so måte er uteljande.

Me skal ikkje berre sutra for den ynkelege språkrådsfrukt. På eit vakningssteg var ho vel som ventande kunde vera.

J.Kr.

Sagt:**Gro og Gatt**

Fyrst seier dei det var betre enn ein kunne frykta. Så hevdar dei hardnakka at avtalen tener norske interesser. All frykt for dei negative konsekvensane av landbruksdelen vart avfeia. Til og med Nederlands konservative statsminister har sagt at jordbruksdelen i Gatt-avtalen er uakseptabel. Når EF også avviser avtalen, viser dette at avtaleframlegget berre tener amerikanske interesser. Nei, det farlegaste me kan gjera her i landet er å gå rundt og tru at Gro skal ordna opp. Dette viser at det ikkje er nokon grunn til til å gå tilbake på kravet om at Regjeringa burde gått av dersom dei hadde røysta for dette framlegget i Gatt.

Per Olaf Lundteigen etter melding i Gula Tidend

Kunstnarmytane

Det er på tide at ein også ved Nationalteatret byrjar kutta ned på snobberiet, genidyrkinga og kunstnar-mytnane. Godt teater kan lagast utan rot.

Arnhild Skre i Dag og Tid

Upplægget

Om dette opplegget kunne ein kritikar ha mykje å seia. Det viktigaste er at det er søkt og smakar av tilgjersle. Dersom det ikkje var andre ting som tala for å ta ferdalivet, kristenlivet og kjønnslivet i nett denne rekkjefølgja, enn at føtene når lengre ned enn knea, og det at knea kjem nedanfor penisen, så ville opplegget dessutan ha vore av det vondre. Det ligg ikkje ei dust av meiningsfylt innhald i denne bruken av kroppsdelar.

Kjell Vends i umtale av Waltons «Ivar Aasens nedre halvdel» i Dag og Tid.

Folkeleg, men -

Han skriv nok folkeleg, det står ikkje på det, og han har hatt eit folkeleg emne å skriva om, men det lærde laget hans, dei høgtravande, abstrakte, vitskaplege orda og kanskje også den historiske djupboringa og den omstendelege dokumentasjonen av somt gjer at dette ikkje er lesnad for dei mange. Trur eg, enda eg gjerne skulle sjå at eg tok i miss.

Kjell Vends i umtale av Waltons «Ivar Aasens nedre halvdel» i Dag og Tid.

Då Vinje tala i Bergen

Med emne frå «Kunstarbeid» og «Kastevæsen» til det nasjonale strev

I eit forvitnelegt fyredrag i Vestmannalaget um skalden Aasmund Olavsson Vinje kom formannen Leidulv Hundvin på vestmannalagsmøtet i januar ogso med ei historisk attersyn frå 1869. Då hadde Vestmannalaget fenge den vidgjetne skalden og «Dølen» til Bergen. Han skulde halda ei rad ålmenne fyrelesingar, og han skulde tala på møte i laget. Det vart eit Bergens-upphald som byrja fyrsten i november 1869 og som varde til 13. desember, nære på halvannan månad. Og i Bergens-bladi den gongen vanka dret både lastord og sterke lovord. Både redaksjonelt og gjennom innlegg.

Vinje heldt i alt 9 ålmennfyrelesingar i Bergen. Og dertil tala han på mange lagsmøte i Vestmannalaget. Emnekrinsen var vid, frå *kunstarbeid* og *kastevæsen* til nasjonalt strev, og synte spennviddi til denne store norske diktaren. Fyrelesingane fekk stor plass i Bergenspressa, og frammøtet var sume kveldar uppe i 600. På lagsmøti der Vinje vart

hylla, var det talor av kjende menn som Henrik Krohn, John Lund, J.W. Eide, Hans Mo, Georg Grieg, Hjalmar Løberg og andre. Målaren Anders Askevold skapte liv i laget med sine humoristiske sogn. Og frå velfarsmøtet på Tollbudi fylgte heile møtelyden Vinje til bryggja der han steig umber i båten som skulde føra honom attende til Christiania. Tilmed Ole Bull var med på nokre av møti.

Leidulv Hundvin skildra den varmhjarta fedrelandsvennen og kosmopolitten, skalden som song seg inn i folket sitt, men som levde heile livet i fatigdom og motgang, og vart uppsagt frå lærarpost i Mandal og frå kopistpost i departementet.

Og i det numret av «Tuftekallen» som kom, hadde bladstyraren Sveinung Ones teke opp tråden frå fyredraget og kom med ei vurdering av kva dølen Aasmund Olavsson Vinje stod for.

Ludv. Jerdal

«Med krystall i kofferten» i 40 år Store brigde i reisande-yrket her vest

Då Kjell Thomsen i Rådal i Fana no ved siste årsskiftet takka av frå arbeidet sitt som reisande eller reisande seljar i glas- og steintyfirmaet Johan Thomsen A/S i Bergen, kunde han sjå attende på 40 år i dette yrket, eit yrke som m.a. fører til at den som reiser får ein uvanleg god kjennskap til folk og tilhøve i salsumrådet. Han hev sjølv skildra dette i ei sjølvbiografisk bok som ber titelen «Med krystall i kofferten».

Kjell Thomsen byrja i firmaet i 1951, og han slutta no ved utgangen av 1991. Han er 69 år, og hev soleis halde fram eit stykke inn i pensjonsalderen. Mange utviklingssteg i dette forretningslivet hev Thomsen upplevt i desse 40 åri. I den fyrste tidi hadde han eit umråde frå Måløy i nord og til Skudeneshavn i sud, og kundetalet var pålag 500. Distriktet vart seinare mindre. No hev det i ei lang årekjkja vore Hardanger, Voss, Midhordland, Sunnhordland og Nord-Rogaland. Og talet på registrerte kundar i dette distriktet er no 240.

I dei fyrste åri reiste Kjell Thomsen med båt. Men sidan 1958 hev han bruka bilen. Og for bilferdsla hev det vore store umskifte. Betre vegar og tunnelar, stuttare ferjestrekningar, alt hev vore med og skapt um for ferdsla. Samstundes hev talet på forretningar som fører steinty brigda seg sterkt. Mange firma er nedlagde eller umlagde.

Men for den som er reisande salsmann er det *ein* ting som ikkje hev endra seg: kontakt med menneske, og kjennskapen som denne kontakten skaper, den er levande - no som fyrr. Tillitstilhøve som er skapt, dert lever.

Og Kjell Thomsen er ein kontakt-skapande mann. Han hev mange kulturelle interesser. På morssida hører han til den kjende spelemannsætti på Hop i Fana. Morfaren var den kjende spelemannen Lauritz Hop, og Kjell Thomsen hadde soleis tri landskjende morbrør eller «onklar»: meisterspelemennene Ingvald og Lorentz Hop som hadde teke ei rad fyrstepremiar på hardingfela, og Sigv. Lauritzen Hop som var restauratør og forretningsmann og ofra mykje for folkemusikken.

Kjell Thomsen er sjølv spelemann, og han hev vore på mange kappleikar og kjenner spelemenn og folkedansarar. Han er ein skrivande mann, og i nokre publikasjonar hev han gjennom åri skildra både den fyrste kappleiken i Bergen og gamle spelemenn og spelemannstradisjonar. Dertil kjem den sjølvbiografiske bok «Med krystall i kofferten», og ei mengd artiklar i Spelemannsbladet og andre publikasjonar.

Ludv. Jerdal

Harde år i Gryllefjord

Ivar Kleiva minnest

Ivar Kleiva:
Skisser og minne
frå Gryllefjord
i hardåra 1927-1940

Eige forlag

Læraren og forfattaren Ivar Kleiva må vera eit av dei trottugaste menneske i landet. Med sine 87 er han atter på bokmarknaden, denne gongen med skisser og minne fra Gryllefjord på vestsida av Senja.

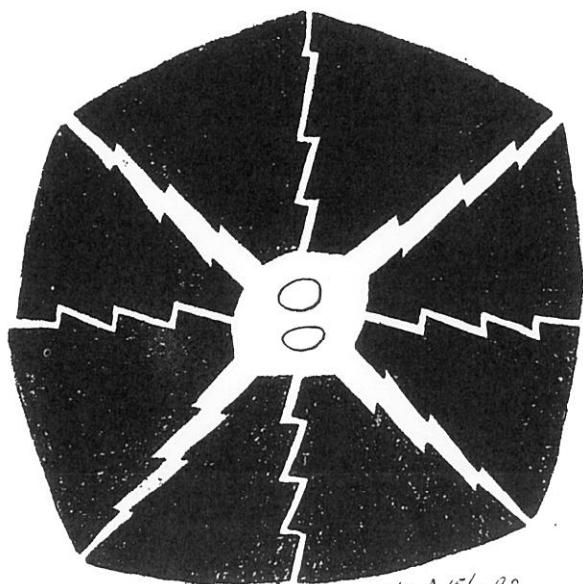
Han hev skrive barnebøker og bygdesoge og andre bøker der han sette aktuelle emne under debatt. I nyeboki fortel han nokternt og med sterkt innleiving um arbeidet med born i skulestova på ein utkantpost, og um hendingar elles. Fiskeværet på Senja stig so klårt fram, og me møter den gode forteljaren, ein forteljar som er glad i arbeidet sitt og i borni han er lærar for. Ja, ein lærar som fær so mykje å gjera at jamvel den arbeidsglade Ivar Kleiva kan kom på dei tankane at det vert reint for mykje.

På mange vis er dette ei kultursoga. Ivar Kleiva tok lærareksamnen på Stord Lærarskule i 1926. Det var eit år då 1200 lærarar gjekk arbeidslause, i ei tid då det knapt nyttå å senda inn søknad på ledig lærarpost. Likevel hender underet: Kleiva fekk lærarpost i Gryllefjord, i Torsken herad. Sume skræmde med at det var so langt av leid. Men den unge læraren svara at «eg tek posten, um det so var på Nordpolen!»

Og i skissor og minne kan me fylgja honom. Me er i dei harde 30-åri. Lærarar må venta på løn, kommunane hev ikkje noko å betala med. Dei må skriva på krita hjå handelsmannen. Og mangt eit basketak er det med ei barsk og ublid natur. Men *folket* kjem han godt til rettes med. Og han gløymer ikkje det som rektor Severin Eskeland hadde sagt til lærersveinane sine: «Vert heller gode barnegjentor enn flinke lærarar!»

I skildringane får me stadfest kor smått og vanskeleg det kunde vera. Men Ivar Kleiva ser ljospunkt i òg, han fortel um hyggelege festsamvær med andre ungdomar. Og han hev fenge med forklåringi på det eventyrlig utrulege: at han fekk lærarpost! Dei hadde sett seg fyre at dei vilde ha ein *sunnmøring* til ny lærar i denne store skulen. Det var eit krav frå krinsmøtet. Ivar Kleiva fortel moro-samt um korleis han fekk vita - lenge et-

Blarr

Tolmodigt ligg timbrestokkane innetter marki og bider.

Ein etter ein
bit dei seg fast
i hakakroken
og vert med på leggja,
og dei
er
stive
og
blinde
og
ramlar
tungt.

Tekst: Arne Horge

Teikning: Kari-Anne Horge Glindø

terpå - at han var vald millom 124 søkerar. Av di han var sunnmøring. For «Gammel-Olsen» var den læraren dei hadde lika best, og han var sunnmøring. Historikaren Kleiva fann seinare ut at denne «Gammel-Olsen» var *sunnfjording*, fødd i Vevring.

I 1940 slutta Gryllefjord-upphaldet. Ivar Kleiva sökte seg burt, fekk tvø lærarpostar, og valde den i Haram på Sunnmøre. Krigsåri fekk han der. Men det er ei onnor soga.

Gryllefjord-boki hev mange teikningar og andre bilete.

Ivar Kleiva skildrar eit miljø som nok er ukjent for dei fleste. Dermed vert

skildringane meir enn vanleg forvitnelege.

Ludv. Jerdal

Nynorsk lettast

I samtal med Mette Janson, send i fjernsynet 9/2-1992, sa den verdkjende amerikanske skodespelaren Earle Hyman at nynorsk fell lettare for utlendingar enn bokmål. Han nemnde serleg uttale av vokalar. Hyman hev eitt bein i USA og eitt i Noreg. Her i landet hev han hatt teaterrollor både med norskmåltekst og bokmåltekst, m.a. på Det Norske Teatret og Sogn og Fjordane teater.

Dei tri bukkane Bruse

Då freistnaden på statskupp i Sovjetsamveldet sist i august møtte folkeleg motstand, rymde sume av kuppennene inn i vodkarus og sjølvomord. Sovjetmaki i Kreml kørde seg sjølv av lasset, fyrste halvdelen av ein revolusjon var til endes, og baltarane fekk høve til å segja takk for seg. Vidare i denne utgreidingi vil eg freista sviva kring baltarar og russarar, men endå med ei sovori avgrensing er det vrangt nok som det er for denne meldaren. Det er sjølvsgåt uklårt kvar den russiske revolusjonen vil taka vegen i åri som kjem.

Under den fyrste europeiske storkrigen vart Russland ille medfare, og like etter vart landet utarma av borgarkrig. Baltarane nyttå døg høvet og gjorde seg fri, men då Russland fekk att maki si, vart dei tri randstatane tekne attende i 1940. No i haust vart russargrensa i Baltikum stort sett flutt dit ho var i millomkrigstidi, for på nytt er russarane veike. Då lyst ein tru at baltarane er upptekne av kvar den russiske revolusjonen denne gongen ber av. Dei undrast vel på um hjulet vil taka noko av same slengen som sist, og gjeva russarane ynskje um fotefeste i Baltikum endå ein gong.

Eg meiner gamlelæraren i grendi heime tala um at tsar Ivan 4. Groznij (d.e. «den strenge») var den fyrste russiske herskaren som braut seg fram til Austersjøen. Han tok byen Narva i det noverande Estland. Men svensken var sterkt kring Austersjøen i dei dagar, og ved freden i Stolbova i 1617 vart strennene kring Finskeviki heiltupp til svensk land og trast etter sat det svenskar til radt sud um Riga.

Snaudt eit hundredår seinare med Peter den store vågde russarane å møta svenskane til ny strid, og Carl 12. tapte ved Poltava. Peter kunde trygt byggja vidare på byen sin inst i Finskeviki, St.Petersburg, eller Leningrad som bolsjevikane kalla han. Og med den tridje og endelege sundlemingi av Polen i 1795 fall Litauen til Russland. Dimed var russarane herrar i heile Baltikum. I 1809 nådde Alexander 1. Pavlovitsj i Finland og Ålandsøyane, og i St.Petersburg tok dei etter kvart til å rekna Austersjøen ut gjennom Øresund til ei

Boris Jeltsin, godlidande leidar-

line so på lag millom byen Hanstholm nordvest i Jylland til Lindesnes i Noreg. Med tidi yvertok bolsjevikane dette snynet. - «Danmark sit som ein tunnetapp i Austersjøen», sa Molotov. - I 1940 føreslo Molotov for nazi-utanriksråden Ribbentrop at Sovjetsamveldet og Tyskland skulde hersetja Danmark og Sud-Noreg og halda andre makter ute or Austersjøen. Til dette takka Ribbentrop nei, og tyskarane tok sjølv hand um både tunnetappen og heile Noreg so lengje det vara. Men på sudsida av Austersjøen sette den raude heren i 1945 seg fast i Aust-Preussen, Polen og Aust-Tyskland. Russarane hadde mist Finland i 1917, men med dette landet og Sverige som nøytrale statar, kunde dei rekna Austersjøen for eit trygt hav, eit «mare sovjeticum». - Eg minnest austersjøfloten i 1983, då øvde denne flotestyrken i havstroki millom Trondheim og Lofoten. Det var det langt frå St.Petersburg!

*

Mot den russiske tankjen um stendig utviding for å tryggja riket, hev no baltarane reist seg for for andre gong i vårt hundredår. Lat oss difor taka dei øvste leidarane deira nærmare i augnesyn, og eg byrjar med den minste bukken Bruse, med Estland. I hovedstaden Tallinn sit gammalkommunisten president Arnold Rüütel. Han

er fødd i 1928 og utdana ved landbrukshøgskulen i Tartu. Seinare vart han rektor ved denne skulen frå 1969 til 1977, og han tok doktorgraden på granskningar innan mjølkeproduksjon. Og stødig og trygt kleiv han til topps i sovjetisk og estisk politikk, ei tid var han ein av nestformennene i Sovjetunionens øvste sovjet. - Eit sjølvstendigt Estland hev vore målet for Arnold Rüütel, men han hev skunda seg sakte mot dette målet og heile tidi havt for auga at den estiske folkefronten og det estiske kommunistpartiet skulde halde i hop og samarbeide. Med dette hev han lukkast, og det hev vore lite politisk vald i Estland. Å sjå til er president Rüütel ein roleg, jordnær president. I vande saker leitar han etter millomvegar, men av den grunn hev han også vorte klandra i parlamentet.

*

Den millomste bukken Bruse, det er Latvia, og presidenten heiter Anatolijs Gorbunovs. Eg vil tru kledevarehandlarane i hovedstaden Riga set pris på honom, han er stødt slik ein velkledd herremann. Gorbunovs er av bondeslekt og utdana ingeniør, fødd so seint som i 1942. Lell nådde ungkommunisten Gorbunovs i 1988 å verta formann for Latvias øvste sovjet. - Å halde folkefronten og kommunistpartiet mest mogleg samla hev vore framgangsmåten også for president Gorbunovs. Likevel hev det kome til åvorlege samanstøytar i Latvia. Kanhende heng det saman med at latviarane berre utgjer 54% av folketalet i landet mot eit stort russisk mindretal. Men Gorbunovs maktar å hente stød langt inni dei russiske rekkjone, serleg hjå kvinnfolki. - «Han tek seg so godt ut på skjermen», segjer mange av dei, «og han hev slik vakker røyst, og han er so roleg og trygg.»

*

President Vytautas Landsbergis i Litauen hev vel aldri vore kommunist. Det var tvert um som reinspikka nasjonalist at han vart vald til formann i den litauiske folkefronten Sajudis i 1988, og folkefronten vart ein motflokk til kommunistpartiet. Det hardna til frå fyrste stund. Landsbergis er fødd i 1932 og

Til s. 7

Frå s. 6

utdana pianist ved musikkonservatoriet i hovudstaden Vilnius, der han var professor frå 1975 til 1990. Han hev gjeve ut bøker um den litauiske kunstnaren og tonesetjaren Mikalojus Tjorlioni som levde kring hundradårrskiftet. - Det fyrste Vytautas Landsbergis gjorde som president var å setja namnet sitt under det litauiske sjølvstendevetaket av 11. mars 1990. Det vart startskotet til ein strid millom den største baltiske republikken og Moskva, der delar av sovjetmakti rett som det var tydde til vald og drap og skræmslor. Og Landsbergis hev ikkje vore den som tidt hev leitt etter millomvegar i rådslagingane med Moskva, og skiftevis hev han kalla vestmakten for reddharar og naudbedt dei um hjelp når han hev vendt seg å den kanten. No skal fridomen i Litauen fyllast ikkje berre med mot og ande, men og med dagleg brød, og til å gjera det siste tvilar eg på evnone til Landsbergis, og eg skjørnar ikkje korleis han kan lata vera å nyttja seg av kunnskapane å tidlegare statsminister Kazimiera Prunskiene.

*

I motsetnad til i eventyret vil ingen av dei tri små randstatane som no vil av stad og gjera seg feite, vera gode nok til å stanga det russiske trollet på fossen. Då vil det vera avgjerande kva som sit i hovudet på trollet, um det er tankane å ein godlidande leidar som Boris Jeltsin eller um einspora bergingsmennar av slaget Vladimir Zjirinovskij hev teke yver. Ja, for den karen skal ein ikkje berre blåse av, han vart tridjemann og fekk åtte prosent av röstene i presidentvalet der Jeltsin sigra. - «Eg skal berge russarane», var slagordet til Zjirinovskij fyre valet. - Han fortalte folk at i dei sjølvstendige republikkane kom unge russiske gjentor til å valdtakast, og russiske unggutar kom til å drepast. Han hentar upp gamal inngrødd redsle for mongolveldet som kvilde yver Russland frå 1224 til 1480. Kvart sjauande år laut ein stor flokk vene russiske ungmøyar sendast til khanen og mennene hans. Og redsla skal brukast til å atterreisa russisk stordom og styrke og å leggje alle gamle lydlund innatt under Moskva. - «Mange menneskje vil koma til å hengje eit bilet av meg ved sida av ikoni sine og be til meg. Dei ser ingen annan styresmann som dei kan lite på»,

Frå «Os & Fusaposten» 18.1.92:

Bibelord i jolehelgiAv *Eigil Lehmann*

Eg stokk two gonger då eg lydde messa i radio med jolehelgi. Vel kjende bibelord var umbrøyte både til ord og meinung. Frå Johannes-evangeliet både, fyrste kapitlet. I vers tretten las eg i den gamle «Indrebø-bibelen» - «Dei som ikkje er fødde av blod, og ikkje av kjøts vilje, og ikkje av manns vilje, men av Gud». No stend det i «kyrkjebibelen» - «Dei er ikkje fødde av kjøt og blod, ikkje av menneskevilje og ikkje av manns vilje, men av Gud».

Fyrste umbrøytet er at undersetningi «som ikkje er» og som viser til verset framanfyre «dei som trur på namnet hans» er umbytt med hovudsetning, og sambandet dermed gjort lausare. So kjem i staden for «fødde av blod» - «fødde av kjøt og blod» og i staden for «kjøts vilje» - «menneskevilje». Eg såg etter i ordboki for Nytestamentet og i det greske nytestamentet, og der syntet det seg at Indrebø-bibelen var bokstavrett etter grunnteksti, men kyrkjebibelen veik av på alle desse punkti. So kann ein segja «er då dette so fárlegt, det er vel helst eit spursmål um stil». Jau, det er fárlegt, for det gruggar til meinungi. «Blod» i dette sambandet kann ikkje godt tyda anna enn nasjonaltilhørsbla, like eins som «born av Abraham». Kjøt må her tyda «natur, naturleg drift» altso kynsdrift, og «manns vilje» må tyda medvite val. Då svarar det vél til verset framanfyre: Ikkje av folkeslag, ikkje av drift, ikkje av plan og vedtak,

men av tru. Då er det «av Gud». Alt dette er grugga til i kyrkjebibelen.

I vers atjan les eg frå gammalt «Aldri hev nokon set Gud; den einborne Sonen, som er i fanget åt Faderen, han hev gjort han kjend». Kyrkjebibelen hev «Ingen har nokon gong sett Gud; men den einborne Sonen, som er Gud, og som er i Faderens fang, han har synt oss kven han er». Her er fyrst å merkja at nybibelen hev «sett» i staden for «set» - eit stygt lyte, for det skal ikkje millom å setja og å sjå. Og so kjem tilleggat «og som er Gud». Det stend berre ikkje so. Det finnst two lesemåtar i grunnteksti, anten med «son» eller med «gud», aldri både. Kva som her er rett å velja, det er skynande av di ordet «einboren» i Johannes-skrifterne allstad elles er knytt til ordet «son». Det er ikkje forsvarlegt av bibelumsetjarar å «harmonisera» på denne måten.

Tidlegare bladstyrar i «Bergens Tidende» *Kjartan Rødland*, kom nyleg med eit kvast åtak på salmeteksterne i kyrkjesalmeboki. Han heldt seg der berre til bokmål. Men det er minst like god grunn til å finna åtak på utformingi av liturgi og bibeltekster, både på bokmål og nynorsk.

**Hugs
bladpengane!**

segjer han blygt. - Han er korkje kommunist eller demokrat Vladimir Zjirinovskij, han hatar både delar, han byd seg berre fram som einevalds-herskaren som her og no kan løyse alle vanskar, men enno kallar han seg ikkje for «tsar». Og finnane skal straffast med bål og brann, slær han fast, avdi dei hev selt slik klen barberkrem til Russland. - Vyrde lesar! Er det so til å undrast på um baltarane frå tid til anna glyttar austetter for å sjå kva for ein buse som i verste fall kunde koma til å risa upp or den fossen som Russland no er inne i, endå dei tri småstatane truskuldigt rekkjer og går etter sjølveigd stølsveg.
(Eg skreiv den 15. desember 1991.)

a.h.

**Bjørkum ut or
Språkrådet**

Andreas Bjørkum hev site i Norsk språkråd for Noregs Mållag i 12 år. No ynskte han avløsing. Hintersmannen i Språkrådet for NM er lektor Ingeborg Donali. Båe hev vore med i Fagnemndi, og Donali held fram der. Etter Bjørkum kjem no Helge Sandøy inn i Fagnemndi, der dei andre målmenne er Kjell Venås og Jarle Bondvik.

Bøheringsmålet - som det var og som det er

Johan A. Schulze:

Bøheringsmålet i forn og nye
Novus Forlag, Oslo, 1991

I fyreordet til boki si um Bøheringsmålet fortel Johan A. Schulze kvar han hev boktittelen ifrå. Vendingi «i forn og nye» er lånt frå hovudtittelen til bygdeboki for øvste Numedal: «Nore-Uvdal i forn og nye». Um nokon skuldē vera i tvil, tyder det «i gamal og ny tid», og ordleggingi hev nærskyld heimel frå Ivar Aasen.

For lesarar med ans for norsk mål og norske målføre er det ei smokeleg bok Schulze og Novus kjem med. Det er ikkje fyrste gongen Schulze skriv um målet i Bø i Telemark, upplyser han. I «Bø-soga 1. Kultursoga» skrev han ei utgreiding um same emnet i 1972. Schulze er 1. ammanuensis i Norsk Målforearkiv.

Målgranskurar og målsoga

Det er ikkje berre sjølv målet i Bø Schulze tek upp. Han greider ut um målgranskurar og uppskrivarar, yversynleg og lettleselag. Her skal ikkje reknast upp alle som Johan A. Schulze syner til. Men nemnast må det at heile 6 av dei hev etternamnet Nordbø. Og i flokken finn me både Aasen, Olai Skulerud, Steinar Schjøtt, Rikard Berge og ikkje minst Hans Ross.

Um det forne målet fær me høyra heilt attende til gamalnorsk tid, med tilvising til og stundom målprøvor frå gamalt brevtilfang og andre tekster. Eldste brevet er frå 1331, og sidan fær me fylgja målsogegangen gjennom millomnorsk tid (frå svartedauden til reformasjonen) og

fram til våre dagar. Det var folk i dei øvste telemarksbygdene som heldt lengst på gamalnorsk og sidan lengst på millomnorsk. Bø ligg litt lenger nede.

I boki finn me sumt um namn, og i den eldste kyrkjeboki for Bø og Lunde er namnet Ambjør innført i 1689. Um dette namnet hev Schulze ein kjapp liten utgreidnad. Ambjør er framvakse frå det gamalnorske Arnbjorg. Det eldste faret etter yvergang frå Anb- til Amb- synest vera frå Follo i 1424, og Schulze slår fast at i alle høve på 1600-talet var namnet Ambjør sagt med mb i Bø og Lunde.

Bøheringsmålet

Her er ikkje rette staden for nokon grunnsökjande gjennomgang av målet i Bø, slik Schulze syner oss det. Ikke er eg rette mannen til slikt heller. Men noko må nemnast.

Målet hev kløyvd nemneform (infinitiv); det heiter *draga*, *mala*, men *bite*, *gråte*. Her er døme på jamning: kLåvå - kLåvå-n - kLåvår - kLåvènn (klave) jåså - jåså-n - jåsår - jåsènn (hjase, hare) fLåtå - fLåtå-n - fLåtår - fLåtènn (flote)

Her er tjukk L, og stor L i dømi ovanfor syner tjukk L i talemålet. Gjerningsordet *stā/standa* vert bøygt: *stā-stenn-sto-staé*. Endingi *-ande* vert *-ans*: *krabbans*, *rennans*.

Målet hev a-liknande ending i bundne, sterke hokynsord og i bunde fleirtal av inkjekynsord:

myr - *myr*'a - *myrar* - *myrènn*
bygd - *bygd'a* - *bygdar* - *bygdènn*
bok - *bo'ka* - *bøkar* - *bø'kenn*

lann - *lan'né* - *lann* - *lan'na*

Linn hokynsbøygning i fleirtal er det grunn til å nemna - *jentur*, *jentunne*; *grelur*, *grelunne*; sameleis skal nemnast - *ut(e)-endingane* i eigenskapsord - *hompute*, *knuldrut*, *krokut*, *skarvut* osb.

Det er attgjeve mengder med norstkålsord og ordlag, ikkje sjeldan kjende på andre kantar, stundom i litt onnor form. Eit par lausdøme: *Einbenning* er eit einebarn; ein hest som er svær til å eta er *đLeten*; *nuvrur* er det same som småhorn. I eit gammalt ordlag heiter det: *Du ska kje glose høkt' du som sit' te lakt'. Du kan få drit' i øugo!*

Det høver her å segja med Johan A. Schulze um desse målprøvone: Dei gjev oss ein glytt av ein rikdom på gode, gamle ord som har levit i uminnelege tider i Bøherad, og som gjer målet sermerkt.

Kjeldeskrift på mynstergildt mål

Eit kjeldeskrift hev Schulze sett til undertittel på boki. Og eit kjeldeskrift er det, ikkje berre målsleg for Bøherings-målet i forn og nye, men òg med tanke på yversyn yver skrifter, uppskrivarar og tidlegare litteratur um målet i Bø serskilt og i Telemark álment. Boki er framimot hundrad sidor og hev med ei ordlista på vel 1000 ord, noko grovrekna.

Boki er på eit klassisk mål som gjev ei gleda for seg å lesa. Schulze brukar fleirtals-u i linne hokynsord (rødur, rødune), og denne vokalbruken frå midlandsmalet set etter min sans ein eigen mjuk og fin farge på målet.

Jostein Krokvik

Studentmållaget i Bergen

Me fretter at det hev vorte meir liv i Studentmållaget i Bergen. Leidar no er Anne Kristine Sæther som tidlegare hev vore bladstyrar i EG. Og me høyrer ymt um at laget kanskje kann koma til å mælda seg inn att i NMU.

Rimelege årspengar i Vestmannalaget

Det er rimelege årspengar i Vestmannalaget, berre 50 kronor året. Då er lagsfolket samstundes med i Vestlandske Mållag og Ivar Aasen-sambandet. Lagsfolket bur vide stader i landet. Kassastyrar er Ingerd Hirth, Skanselien 5, 5018 Bergen. Og Vestmannalaget hev bankkonto: 8401.31.53468.

FOR MEG OG DEG!

EG er meldingsbladet til Norsk Målungdom.

I EG finn du artiklar om grunnlaget for målreisinga, norsk mål, dialektane og nynorsken og mykje organisasjonsstoff. Alle som vil fylgja med i kva som hender i fremste rekka i målstriden bør tinga EG. EG vert av mange sett på som det viktigaste målpolitiske tidsskriftet i Noreg.

Ting EG du òg! For 100 kroner i året får du seks nummer av EG i postkasse! Nytt slippen nedenfor, eller sett pengane beinveges inn på postgirokonto nummer 0823 0943010, og merk giroen "bladpenger".

EG vil tinga EG!

Namn:.....

Adresse:.....

.....Nr./stad:.....

Underskrift:.....

SEND TIL: Norsk Målungdom, Nordahl Bruns gate 22, 0165 OSLO, Tlf.: 02-364043

Or «Tuftekallen»

5.desember 1991

Um ord og mål

Av Gunnar Gilberg

*av ordi eg møter i landet
gjeng nokre heim i meg
som hadde dei all tid
sin bustad her
i bringa mi
- eg veit ikkje kva det er -
endå ord eg aldri
var medviten um*

*hev stundom radt sitt eige rom
med lit og skuggje
med skap og dâm
- og eg kann ganga til og frå
og lyda grannt og sjå
- og hjarta vil beda
og takka av di eg
kjänner slik tirande heimegleda*

Ja, det er slik med denne Tuftekallen, at han veit ikkje alltid kva tid han skriv prosa, og kva tid noko anna. No kann ein segja, at det gjer ingenting, berre dei som les eller høyrer kann skyna kva han meiner. Men, nei! - her lyt ein krevja meir! Sjølve målet må vera godt i byggnad, ordi lyt vera vissħovde, og dei lyt hava vakker bunad. So det er ikkje berre å skriva i veg.

Men Tuftekallen hev nett lese ei bok, som stettar alle desse kravi, og attåt er mykje meir. Boki vermdie hjarta, endå um sjølve soga som vert fortald i henne er ei av dei største ulukkone som hev råka folket vårt. Sårt er å sjå korleis det heile hev gjenge til, men når det likevel gjer godt å lesa, er det av di forfattaren skriv so råkande klårt, med snert og brodd. Boki eg talar um er «Mål og vanmæle», skrivi av sunnmøringen Jostein Krokvik. Me er hepne her i Vestmannalaget, som hev ein slik styrar av bladet vårt, Vestmannen!

I boki gjev han «eit samanhengande utsyn over dei påtvinga brigdi i den offentlege utgåva av skriftmålet vårt». Han syner korleis ein hev prøvd å bryta ned det norske målet, litt etter litt, gjennom ei lang årrekka. Men samstundes fær han tydeleg fram kor seigliva målet vårt er, og me vestmenn får ei god stadfesting på at vårt syn ikkje er nokor hildring, - og det sårmod me hev, vert lindra eit grann.

Ein skulde tru dette var so turrt og keisamt eit umkverve at ei bok um dette emnet ikkje vilde vekkja åtgauam, anna hjå ein liten flokk. Men Krokvik hev makta å skriva ei so levande soga, at det er von um at ho kann verta ein vekkjar for mange. Tuftekallen trur dette i stor mun vil vera eit

Gunnar Gilberg

spørsmål um å lata dei rette folki få boki millom hendene. Veit dei ikkje um henne, hjelper ho ingenting.

Eit kvæde av Henrik Krohn, stiftaren av Vestmannalaget, rann Tuftekallen i hug då han las boki til Krokvik: «Ved nedrivingi av Stedje Stavkyrkja». Det kann standa som bilæte på kor umedvite nordmenn hev stelt seg med målet sitt òg.

Henrik Krohn døyde alt i 1879, og hadde ikkje aning um korleis norskdomsstrævet skulde ovra seg. Difor slær han òg fast: «Men endaa var her ingen, som fyr folket tydde -», og han kjem med desse tunge spørsmåli. Hans eige svar er: «Eg veit dat ei, eg berre hugsjuk ser.» Hugssjuke kann me verta i dag òg, når me ser kor dei rotar, men me døy ikkje av det. I dag hev me svar på spørsmålet: «Hev ingen enn synt hug at huset verja?» JAU! Sidan Henrik Krohn spurde, hev me havt

ein heil hop. Ei lang rekjkja lysande namn kann nemnast, men dei Tuftekallen serskilt vil peika på, sit millom oss her i kveld: Eigil Lehmann, Ludvig Jerdal, Alv Askeland - og endå fleire hev me kringum i landet. Ja, her er mange no, som verja vil, og flokken veks. Det mest lovnadsrike er kannhenda, at ungdomen kjem! - og på Sunnmøre sit denne skriveføre Krokvik og lagar ammunisjon til oss.

Tuftekallen vil difor gjera framlegg um at boki åt Krokvik vert send til nokre av stortingsrepresentantane og til sume andre kloke kvinner og menn i landet. Framlegget gjeng beinveges til vårt eige lag, med von um at denne saki kann dryftast vidare og arbeidast fram.

Øg til dykk som er her i kveld: kjøp boki og les henne, - då støder de òg Norsk Bokreidingslag, som gjev henne ut. Det er vårt eige bokreidingslag, og det hev evna til å få prenta god litteratur som vert skriven på vårt vene mål, - berre det er eit sersyn, slik tilhøva i Noreg er. No gjeld det um å få ut det som vert prenta!

Skriftmålet vårt er målet som ikkje vilde døy, um det hev vorte grovt plaga i meir enn halvt hundrad år. Når no samnorskdumba blæs burt, ser me det standa like skritt og sterkt som fyrr, - av di det er sjølve det norske grunnfjellet.

Helsing Tuftekallen

For 100 år sidan

I 1892 kom den sokalla målparagrafen inn i folkeskulelovi. Den viktige bolken lydde - på dansk: *Skolestyret bestemmer om Skolens Læse- og Lærebøger skal være affattede paa Landsmaalet eller i det almindelige Bokmaal, og i hvilket af disse Maal Elevernes skriftlige Arbeider i Almindelighed skal affattes. Dog skal Eleverne lære at læse begge Maal...»*

Paragrafen vart vedteken i Odelstinget med 64 mot 21 røyster og i Lagtinget med 19 mot 9 røyster. Målparagrafen vart sanksjonera den 6. juli 1892. Sjølve skulelovi vart vedteki 3 år tidlegare, i 1889; men då vart målparagrafen nedrøysta med snaud yvervekt i Odelstinget, 43 røyster mot 42.

Sume krinsar hadde teke i bruk norsk upplæringsmål i skulen fyrr målparagrafen kom inn i lovi; dei gjorde det då med bakgrunn i det ålmenne jamstellingsvedtaket frå 12. mai 1885.

Ved nedrivingi av Stedje stavkyrkja

Av Henrik Krohn (1826-1879)

*Kvat vil de bønder vel med jarnstaur, øks og stenger
her inn i Herrens vigde tempelhus?
«Me til sagdd' er at riva dat i grus;
storfolket sa' dat kann ei standa lenger.»*

*Og som til herferd alle mann til vaapni triva
og sokja so i tak og torn sin stad;
fraa tidleg morgen og til solarglad
dei paa dat fagra minnet slaa og riva.*

*Dei riva, freista syngja aat paa gamla maalet,
men ei til hogg paa staute kyrkjostav
vil songen laata, strakst han tagnar av,
og tagal bonden brukar hoggestaalet.*

*Men aalvorsamt han til sin felagsmann ved sida
sitt hovud rister, segjer laagt, men siødt:
«Eg trur at kyrkja kunde verta bøtt;
med riving hadde voret best at bida.»*

*Og millom bygdafolket ganga sama ordi.
Dei hava som ei løynleg kjensla av,
at detta er at grava eigi grav,
at jamna fagra fedraverk med jordi.*

*Men endaa var her ingen, som fyr folket tydde
dat fagra minnet og dess retta verd,
som ber slikt bod um gudkjær fedragjerd.
Og folket riv, for - storfolket dat lydde.*

*Ja laust dat gjeng, alt tornet byrjar halla,
dei annsamt brukta baade øks og sag.
Høyr dunen av dat tunga hamarslag!
Snart skal dan sidste spon og staven falla.*

*Sjaa rausta stavverk, sjaa kor allting høver saman,
so drygt og digert, men so fint og lett:
slikt jammaal allstad ifraa topp til stett.
Slikt verk laut vera folksens besta gaman.*

*So kyrkja stød, eit tungsam bilæt' gjenom tidi
paa norske folksens skjemda tjodarliv;
heilt vanskøytt med dei stygge hogg og riv:
eit blad utav dan saga, som er skridi.*

*Og no? Hev ingen enn synt hug at huset verja,
og bøta dat, som sundt og rivet er?
Eg veit dat ei, eg berre hugsjuk ser,
at alle mann paa kyrkja annsamt berja.*

*Og millom braket, som ut yver bygdi lærer.
seg blandar undarleg og sutfull klang.
Storklokka klinger som til likferdsgang,
ho firest ned, før støyt og liksom græter.*

*So minne etter minne ned i mold dei sekkja.
Som dauding folket gjeng paa eigi grav,
sitt upphav og sitt liv dat gløymer av.
Vil ingen dat or daudesvevnen vekkja?*

mål og makt

* Mål og Makt er tidsskriftet til Studentmållaget i Oslo

* Mål og Makt er det leiande målteoretiske tidsskriftet i målrørsla

* Mål og Makt kjem med 4 nummer i året, årstinga for 1992 kostar 90,- kr

* Mål og Makt nr. 4/1991 har komme. Der finn du:

Feil farge til feil tid? Målstrev og samtid av Reidar Mathistad

Kven eig nynorsk? av Kjell Venås

Nisseluva som europeisk hovudplagg av Jan Terje Faarlund

- Send meg M&M nr. 3-4/1990 **Tradisjonar i sogeskrivinga**, 20,- kr
- Send meg M&M nr. 1/1991 **Det nasjonale spørsmålet**, 20,- kr
- Send meg M&M nr. 2/1991 **Den nynorske ålmenta og dei nynorske avisene**, 20,- kr
- Send meg M&M nr. 3/1991 **Nynorsknormalen**, 20,- kr
- Send meg M&M nr. 4/1991 **Målrørsla: Feil farge til feil tid?**, 20,- kr
- Eg tingar M&M i 1992 for 90,- kr

NAMN: _____

ADRESSE: _____

POSTNR: _____ STAD: _____

Send til: Mål og Makt, Nordahl Bruns gt. 22, 0165 OSLO

Sunnmørs-grammatikken

Utgåva av Sunnmørsgrammatikkane til Ivar Aasen som Jarle Bondevik, Oddvar Nes og Terje Aarset arbeider med, er litt seinka. Reinskriving og korrektur hev kravt tid. Men Jon Askeland i Norsk Bokreidingslag fortel at boki kjem i handel no i februar, og kanskje når boki fram til sume lesarar fyre dette nummeret av Vestmannen. Denne utgåva av sunnmørsgrammatikkane til Ivar Aasen er fyrste boki i ei rekka med tekstugåvor av Aasen-manuskript som skal koma.

Norskdom

Ordet *norskdom* hev kome noko i skotet i seinare tider, helst millom unge målfolk. Venteleg til undring for sume som reid på samnorskbylgja og trudde dei der hadde funne grunntankar varande for tid og æva. Men ordet er ikkje ukjent frå tidlegare; dei gamle målmennene brukte det rett som det var. I «Vestmannafråsegni» som Vestmanna-laget vedtok samrøystes i 1963, heiter det at alle nordmenn hev same skyldnaden til å berge norskdomen. Og at norskdomen er uløyseleg knytt til det norske målet.

Det let seg ikkje nekta at ordet *norskdom*, lyft frå jordflata og endefare åleine for seg, kann tykkjast noko uklårt og luftleg. Men ser me korleis målfolk hev brukte ordet frå gammalt - dei hev aldri sprøyta det ut i foss og flaum - so er det eit målkjennemerke. Då fær ordet ei tydeleg og endefram meinung, som til dømes *tru* for tro, *lei(d)* for led, *tilråda* for anbefala, *rettferd* for rettferdigheit, *klokskap* for klokheit, (*vel*)*signing* for velsignelse.

Danskane hev noko tilsvarande som dei kallar *danskhed*, knytt til deira mål, og me møter denne danskdomen når dei kallar tyske byar som Hamburg og Flensburg med danske namn - Hamburg og Flensborg. Det er lovleg sjølvforsvar for alle folkeslag å halda uppe eigne målmerke. Ja, det er eit livsvilkår. Det er, meiner me, ingen grunn til å koma hæsande med eit ord som Novaja Semlya, med vekt på siste staving, endå russarane segjer det slik. Det hev russarane alltid gjort. Og russisk greider seg nok. Nordmenn hev uttala dette øynamnet på norsk gjerd med vekt på nest siste staving. Det skal me halda fram med. Slik me trygt må halda fram med å segja New York og Paris, utan å briska med engelsk eller fransk tungesleng når me talar til nordmenn. Me er åleine i denne verdi som held uppe norskdomen. Lat so samar og alle andre få halda uppe sine målmerke, anten dei no heiter samiskdom eller noko anna.

No hev me ikkje granska bruken av *norskdom* systematisk. Kanskje finst det avvikande eller grugne bruksmåtar, der måltiknytingi ikkje er klår eller eintydeleg. Dette spursmålet fær einkvan ransaka betre og nøgnare. Emne for ei hovuduppgåva, kanskje?

Jarl

Nye bøker frå Norsk Bokreidingslag

Andreas Bjørkum og Jarle Bondevik (red.):
DJUP FJORD OG HØG HIMMEL
Festskrift til Anders Ohnstad

Til 80-års dagen åt lokalhistorikaren og forfattaren Anders Ohnstad kom dette forvitnelege utvalet med artiklar, som gjev eit tverrsnitt av den rike og mangslunge forfatterskapen hans.

Utvalet femner um alt frå lokalhistorie til riksoga, og Anders Ohnstad skriv lett og folkeleg um både Kong Sverre, Per Sivle, William Gladstone og ei rad med andre personar og hendingar med tilknyting til bygdene i Indre Sogn.

Attåt dette innhold boki etterord, bibliografi og helsinglista.
Hefta kr 200,-

Sigurd Sandvik:
SULDALSMÅLET

Det gamle Suldalsmålet var sers rikt på ord og segjemåtar. Og målet kom til å halda seg etter måten godt, saman med tradisjonell levevis og gamle arbeidsmåtar.

Det er ei rik mål- og kultursoga frå heimbygdi forfattaren og skulemannen Sigurd Sandvik gjev oss gjennom denne boki. Attåt mållæra med målprøvor, finn ein ei ordlista med ikring 5.000 sermerkte ord. Kvart ord står med tyding, og er sett inn i setningar med gamle vendingar og hermor.
Hefta kr 150,-

Jarle Bondevik, Oddvar Nes og Terje Aarset (red.):
SUNNMØRSGRAMMATIKKANE TIL IVAR AASEN
I. Tektsband
Skrifter frå Ivar Aasen-selskapet Nr. 1

Dette er den fyrste samla vitskaplege utgåva av alle utkasti som Ivar Aasen laga til grammatikken yver Sunnmørsmålet, medrekna Eggsæt-utgåva frå 1851.

Utgåvene gjev mange opplysningar um dei ulike målføre på Sunnmøre for 150 år sidan, og dei syner og korleis Aasen gjekk fram i arbeidet sitt med å systematisera målføri og med det legga grunnlaget for eit nynorsk skriftmål.
Hefta kr 180,-

Jostein Krokvik:
MÅL OG VANMÆLE
- Frå soga um norsk offentleg skriftmål -

Forfattaren og bladmannen Jostein Krokvik kjem her med ei essayistisk debattbok med kritisk gjenomgang av offentleg norsk rettskrivingspolitikk frå Ivar Aasens tid til i dag.

Krokvik skriv med engasjement og stor kunnskap um dette sernorske emnet som gjeld stendige statlege inngrep og endringar i "gjeldande rettskriving". Mangt kjem fram som nok var ukjent for dei fleste, og boki vil vera av stor interesse for folk som er upptekne av nyare norsk målsoga, og som vil taka lærdom av dei mange missteg i samband med skrivemålsendringane her til lands.
Hefta kr 160,-

Norsk Bokreidingslag
Boks 2672 - 5026 Bergen-Møhlenpris

MARØY LARS BJARNE
ELISMARKEN 14
5054 Y LAKSEVÅG
ANTALL EKS 1

ISSN 0800-8647

Garm d.y.:

Kringsjå

I ungdomsåri kjende me ein kar frå Oslo-kanten som flytta til Vestlandet. Han slo seg til for godt, og han treivst bra. Det fall seg so at ein dag tala me um NRK. Då fortalte han at etter han flytta vestetter uppdaga han at det skulde minst ei storulukka med mange tapte menneskeliv til på våre kantar fyrr det fekk slik plass i NRK som ei trikkeavsporing nær Marienlyst. Dette var ikkje so nytt for oss som det var for han, må vita. Tvert um.

Me hev hugga etterpå kva han sa denne utvandraren. Og me kom det i hug her i vinter, etter me dag ut og dag inn, um att og um att, morgon, middag og kveld, i radio og fjernsyn, dag etter dag, veke etter veke - fekk tuta øyro fulle um den nasjonale storhendingi - at eit osloteater, kalla nasjonalt, atter var grøftekyrt av eit duglaust styre, med ein sjef som visst ikkje skilde nøgje millom eigne og andre sine pengar. Med andre ord, gamalt nytt. Samstundes som denne endelause sensasjonen dura fram i NRK, herja uver på over landet, liv stod i føre, skip kørde på grunn, ei kjend fugleøy heldt på verta tynt -. Jau, det vart nemnt dette, når det kunne etlast ein liten plass millom rotteplagor, pengesløsing og meir og mindre forlorne gallionsfigurar i hovudstaden.

Ein av dei bøndene som var i Geneve og slost mot GATT, sa det på sin måte. Lat oss kvitta oss med Oslo, sa han, so Distrikts-Noreg kann få fred. Lat svenskane få heile sarvet. Eller send rullet inn i EF åleine. Resten av landet greider seg betre utan. Meinte han.

Sumt godt kjem unekteleg frå Oslo. Som då ein velmeinande oslobar sette i gang innsamling til dei naudstadde vestlendingane etter den store orkanen. Le ikkje av godt hjartelag. Både kledefillor og matbitar vilde sume senda til dei naudstadde i det norske u-landet. Ærast den som ærast bør.

RETURTILSKRIFT:
Vestmannen
6143 Fiskåbygd

God og rimeleg mat
får du på

**Kaffistova
til Ervingen**

Torgegarden, Strandkaien 2
5000 Bergen

**Stor Nok
For De Fleste**

Klassisk nynorsk

Eit mål lærer me ved tilvenjing. Slik er det med klassisk nynorsk òg. Spreid Vestmannen og NBI-bøkene.

Bli Totalkunde hos oss!

**Konkurransedyktig rente
og gode forsikringsordningar.**

Fokus Bank kan gi deg ein totalgjennomgang av din økonomi. Lån og innskot er viktige delar av familiøkonomien og våre løysingar er tilpassa din familiesituasjon.

FOKUS Bank